

Віка СМІРНОВА,

*старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Право на доступ до суду – це право людини, що передбачає безперешкодне звернення до суду за захистом своїх прав. Право кожного на судовий захист є одним із фундаментальних прав людини, гарантованим Конституцією України (ст. 55). Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав (ст. 59) [1]. Правова допомога різна за змістом, обсягом і формами й передбачає консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати [2].

Як відомо, основною ознакою правової держави є захист цивільних прав, що покладено законом на різні органи державної влади та громадські організації. Судові належить важлива роль в здійсненні захисту цивільних прав. Розгляд і вирішення судами цивільних справ складає особливий вид державної діяльності – правосуддя у цивільних справах. Держава витрачає грошові кошти на здійснення вказаної діяльності, що виділяються з Державного бюджету України. До них відносяться витрати, пов'язані з розглядом справи, зокрема витрати на професійну правничу допомогу. Також існують інші витрати, пов'язані, зокрема, з фінансовою підтримкою технічного забезпечення у сфері вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату. Певна їх частина, у передбачених законом випадках, покладається на осіб, які беруть участь у справі.

Однією з основних засад цивільного судочинства є відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. Судові витрати впливають на можливість реалізації особою права на звернення до суду та отримання судового захисту. Відшкодування витрат, понесених на професійну правничу допомогу, дозволяє учасникам судового процесу отримувати кваліфіковану юридичну допомогу без шкоди своєму матеріальному становищу.

Сутність і зміст витрат на професійну правничу допомогу в цивільному судочинстві досліджували такі вчені, як О. Антонюк, С. Бичкова, Ю. Білоусов, С. Богля, М. Бородін, Є. Васьковський, І. Гелецька,

В. Заборовський, Л. Зуєва, В. Кройтор, В. Комаров, В. Личко, В. Манзюк, Л. Островська, К. Пашенко, Н. Сакара, Д. Сірош, В. Скиба, Г. Тріпутьський, О. Угриновська, С. Устюшенко, Р. Ханік-Посполітак, Г. Чурпіта, К. Шмотін, Ю. Шрамко та ін.

Інститут витрат на професійну правничу допомогу в цивільному судочинстві має велике значення для теорії цивільного процесуального права України, судової практики та фінансової діяльності держави. Викладені вище положення і визначили вибір теми цього дослідження.

Правова (професійна правнича) допомога в цивільному судочинстві може надаватися учасникам справи за плату або безоплатно. Витрати на професійну правничу допомогу становлять найбільшу питому вагу серед витрат, пов'язаних із розглядом справи. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога (первинна та вторинна) – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел (ст. 1). Правова (правнича) допомога – надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [3]. Відтак, для особи, яка звертається за судовим захистом, у разі розгляду справи на її користь важливою є можливість компенсації понесених нею витрат на професійну правничу допомогу.

Цивільним процесуальним кодексом України закріплено принцип відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (ст. 2) [4]. Також ЦПК України окреслено правила розподілу судових витрат за результатами розгляду справи, зокрема й витрат на професійну правничу допомогу. Своєю чергою, судовою практикою застосування цих норм встановлено наявність різних підходів до визначення обґрунтованості розміру витрат на професійну правничу допомогу. Витрати на професійну правничу допомогу відповідно до ЦПК України належать до витрат, пов'язаних з розглядом справи (ст. 133), і ототожнюються з витратами на оплату послуг адвоката (ст. 137). Витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, окрім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави (ст. 137 ЦПК України) [4]. На здійснення вказаної діяльності грошові кошти виділяються з Державного бюджету України.

З огляду на те, що фінансування безоплатної правової допомоги не регулюється цивільним процесуальним законодавством, витрати держави на професійну правничу допомогу в цивільному судочинстві не включаються до судових витрат. Витрати на професійну правничу допомогу складаються з гонорару адвоката і витрат адвоката, понесених у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків (ст. 137 ЦПК України). Так, розмір гонорару адвоката залежить від складності справи, його кваліфікації й досвіду, фінансового стану клієнта тощо. Розмір цих витрат співвідноситься зі: а) складністю справи та наданими адвокатом

послугами; б) часом, витраченим ним на надання таких послуг; в) обсягом цих послуг; г) ціною позову та/або значенням справи для сторони. У разі недотримання вказаних вимог, суд може зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами.

Процесуальними нормами встановлено, що розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів. Окремо наявна норма щодо визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу – з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний наданих послуг, виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги [5]. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами [6]. До судових витрат в цивільному судочинстві відносяться лише ті витрати на професійну правничу допомогу, які несуть сторони та треті особи, котрі заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору [7, с. 98–100].

Витрати на професійну правничу допомогу як плата за надані послуги, мають бути прописані у договорі про надання правової допомоги. Зауважимо, що від ціни позову залежить розмір плати за професійну правничу допомогу. Однак розмір ціни позову не завжди вказує на складність справи та обсяг наданих адвокатом послуг.

Отже, склад і розмір витрат на професійну правничу допомогу входить до предмета доказування у справі, тобто суду мають бути надані договір про надання правової допомоги, акт приймання-передачі наданих послуг, платіжні документи про оплату цих послуг та їх розрахунок, що оформлені у встановленому законом порядку. У разі якщо ж таких документів бракує, суд може відмовити у стягненні витрат стороні, на користь якої ухвалено судове рішення. Тобто стороні, яка намагається стягнути витрати на професійну правничу допомогу, потрібно передусім якомога детальніше описати надані послуги й надати суду максимально можливий обсяг доказів, що реально підтверджує заявлений розмір витрат на адвоката [5]. Очевидно, що ухвалення судом рішення на користь особи, яка скористалася послугами адвоката, є підтвердженням правильною обраною адвокатом стратегії та вдало побудованою правовою позицією [8].

Окрім того, з наданням професійної правничої допомоги пов'язана технічна робота помічника адвоката, яка також підлягає оплаті. Звичайно, час роботи помічника адвоката дешевший за час роботи адвоката, тому чим більше роботи виконує помічник, тим меншими будуть витрати на професійну правничу допомогу. Постановами Верховного Суду [9–10] доведено, що витрати на надану професійну правничу допомогу у разі підтвердження обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості підлягають розподілу за результатами розгляду справи незалежно від того, чи їх уже фактично сплачено стороною/третьою особою чи тільки має бути сплачено.

Розмір витрат сторони на професійну правничу допомогу визначається умовами укладеного з адвокатом договору, тому суд не може зменшити розмір витрат на свій розсуд. Суд вправі зменшити розмір компенсації таких витрат шляхом встановлення грошової суми, що підлягає стягненню з іншої сторони на користь учасника справи, який виграв справу та поніс судові витрати на її розгляд [11, с. 185–189].

З урахуванням вищевикладеного, можемо дійти висновку, що правнича допомога – це надана державою кожній особі можливість одержати правничу допомогу у визначених обсязі й формах. Правнича допомога в цивільному судочинстві може надаватися учасникам справи безоплатно або ж за плату. У процесуальному аспекті витрати на професійну правничу допомогу віднесені законом до витрат, пов'язаних з розглядом справи. Судовими витратами в цивільному судочинстві є лише ті витрати на професійну правничу допомогу, які несуть сторони та треті особи, котрі заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Витрати на професійну правничу допомогу як плата за надані послуги, мають бути прописані у договорі про надання правової допомоги.

Справедлива компенсація витрат на професійну правничу допомогу є гарантією забезпечення права особи на кваліфіковану правову допомогу та сприяє реалізації права на судовий захист.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного суду України від 30 січня 2003 року у справі № 1-12/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 6. Ст. 245.
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. Редакція від 03 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Сінцов А. Актуальний погляд Верховного Суду на відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. 26 січ. 2022 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/209003_aktualniy-poglyad-verkhovnogo-sudu-na-vdshkoduvannya-vitrat-na-profesynu-pravnichu-dopomogu
6. Додаткова Постанова Верховного Суду від 18 лют. 2022 р. у справі № 925/1545/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103938014>
7. Устюшенко С. Е. Витрати на правову допомогу у цивільному судочинстві. *Інформаційні технології у судочинстві*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квіт. 2017 р.) /за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н. Ю. Одеса: Фенікс, 2017. С. 98–100.

8. Устюшенко С. Е. Судові витрати в цивільному процесі України: дис. доктора філософії: спец. 081 – Право. Одеса, 2021. 206 с.

9. Постанова від 10 листоп. 2021 р. № 329/766/18. *Верховний Суд. Касаційний цивільний суд.* URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/101309341?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.22063419.1269874008.1697905355-650248564.1629137449#_gl=1*19vrdb*_gcl_au*MTQzNjIIMTY4LjE2OTYyNDk5ODQ.

10. Постанова від 01 верес. 2021 р. № 178/1522/18. *Верховний Суд. Касаційний цивільний суд.* URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99342168?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.22063419.1269874008.1697905355-650248564.1629137449#_gl=1*19vrdb*_gcl_au*MTQzNjIIMTY4LjE2OTYyNDk5ODQ.

11. Устюшенко С. Е. Співмірність витрат на професійну правничу допомогу в цивільному процесі. *Новели цивільного процесуального законодавства: представництво*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса (Одеса, 16 трав. 2019 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 185–189.

УДК 342.726-053.2

Леся ШАПОВАЛ,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

У всіх фізичних осіб є певні спільні риси, але кожна з них має щось унікальне, що відрізняє її від інших та надає їй індивідуальності.

Відповідно до ч.1 ст.300 ЦК України фізична особа має право на індивідуальність. Окрім того, норма ч.2 ст. 300 ЦК України закріплює право фізичної особи на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності [1]. Поняття «індивідуальність», як одне з фундаментальних прав фізичної особи, в ст.300 ЦК України не розкривається, проте воно міститься у юридичній літературі.

Звернемо увагу на те, що являє собою право дитини на індивідуальність.

Під поняттям «індивідуальність» в доктрині розуміється особисте немайнове благо фізичної особи, яке являє собою сукупність психічних